

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ เป็นการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในการศึกษาให้ชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยได้แยกศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของเกษตรกร
  - 1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
  - 1.2 แนวคิดการมีส่วนร่วม
  - 1.3 ลักษณะการมีส่วนร่วม
  - 1.4 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม
  - 1.5 ระดับการมีส่วนร่วม
2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการวิจัย
  - 2.1 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Participation Theory)
  - 2.2 ทฤษฎีการกระทำทางสังคม (Theory of Social Action)
  - 2.3 ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (Theory of Social Psychology)
  - 2.4 ทฤษฎีการติดต่อสื่อสาร (Theory of Communication)
3. แผนพัฒนาการเกษตร
  - 3.1 ความหมายของแผนพัฒนาการเกษตร
  - 3.2 วัตถุประสงค์ของการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร
  - 3.3 ขั้นตอนการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร
  - 3.4 การสรุปแผนพัฒนาการเกษตร
4. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล
  - 4.1 ความเป็นมา
  - 4.2 หลักการดำเนินงาน
  - 4.3 องค์ประกอบ
  - 4.4 กระบวนการดำเนินงาน

- 4.5 คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร
  - 4.6 บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ
  - 4.7 บทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร
  - 4.8 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบล จังหวัดสงขลา
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. การมีส่วนร่วมของเกษตรกร

1.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม นั้น ได้มีนักวิชาการและนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้คล้ายคลึงกัน ดังนี้

แรม พี ยาดาฟ (อ้างใน พรรณิภา โสคติพันธุ์ 2543 :18) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าหมายถึงการเข้าร่วมของประชาชนหรือกลุ่มตัวแทนของชุมชนในกระบวนการพัฒนาด้วยความสมัครใจ เต็มใจ และการมีส่วนร่วมนั้นต้องไม่ถูกบังคับ

ส่วน ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526 : 20) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนว่าหมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่าง ๆ อันมีผลกระทบต่อตนเองและประชาชน

สำหรับ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 117-119) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าหมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่มซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น และทำให้เกิดความรับผิดชอบต่อกลุ่มด้วย

นอกจากนั้น อลาสแตร์ ที ไวท์ (อ้างใน พรรณิภา โสคติพันธุ์ 2543 :19) ได้ให้ความหมายว่าการมีส่วนร่วมประกอบไปด้วย 3 มิติ ประกอบด้วย มิติที่หนึ่งคือการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะไรควรทำอย่างไร มิติที่สองคือการมีส่วนร่วมเสียสละและลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตัดสินใจและมิติที่สามคือการมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน

จากความหมายของการมีส่วนร่วมที่นักวิชาการและนักการศึกษาได้กล่าวไว้ พอสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมหมายถึงการเปิดโอกาสบุคคลร่วมคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และร่วมรับผิดชอบต่อเรื่องต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจ

1.2 แนวคิดการมีส่วนร่วม

สำหรับแนวคิดการมีส่วนร่วม (Concept of Participation) ได้มีนักวิชาการและนักการศึกษา ได้ให้แนวคิดการมีส่วนร่วม แตกต่างกันไปดังนี้

วิลเลียม เออร์วิน (อ้างใน พรรณิภา โสคติพันธุ์ 2543 :18) ได้ให้แนวความคิดของการพัฒนาแบบการมีส่วนร่วมว่าเป็นกระบวนการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ตัดสินใจแก้ปัญหาตนเอง โดยเน้นการมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของประชาชน

ส่วน ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527 : 6-7) ได้ให้แนวความคิดและหลักการสำคัญเรื่องนโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาว่าเป็นกระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริมชักนำและสร้างโอกาสให้ประชาชนในชุมชนทั้งรูปส่วนบุคคล กลุ่มชน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่าง ๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่งหรือหลายเรื่องรวมกัน

สำหรับ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2534 :161) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนมีหลักเกณฑ์ 3 ประการ ประกอบด้วย ประการแรกคือชุมชนจะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจว่าควรทำอะไรและทำอย่างไร ประการที่สองคือชุมชนจะต้องให้ความร่วมมือในการดำเนินการตามแนวทางที่ได้วางไว้ และประการที่สามคือชุมชนจะต้องได้รับประโยชน์จากการที่ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนา

นอกจากนั้น อนันต์ คาโลดม และคณะ (2527 : 210) ได้ศึกษาเรื่อง “กลวิธีแนวทางวิธีส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาการเกษตร” สรุปว่าการมีส่วนร่วม หมายถึงการให้ความร่วมมือด้านการวางแผน การดำเนินงานร่วมกันของเกษตรกรในโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาชนบทแนวใหม่

จากแนวความคิดดังกล่าว ผู้วิจัยพอสรุปแนวคิดการมีส่วนร่วมว่าเป็นการกระทำกิจกรรมที่สมาชิกมีเป้าหมายเดียวกัน เพื่อร่วมกันทำกิจกรรมนั้น ๆ ให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งสมาชิกทุกคนจะได้รับประโยชน์ และเป็นการพัฒนาชุมชน สังคมและประเทศชาติ ซึ่งกิจกรรมจะสำเร็จได้ขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วม

1.3 ลักษณะการมีส่วนร่วม

สำหรับลักษณะการมีส่วนร่วม ได้มีนักวิชาการและนักการศึกษา ได้ให้ลักษณะการมีส่วนร่วมแตกต่างกันไป ดังนี้

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527 : 6-7) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

1) ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนรวมตลอดจนความต้องการของชุมชน

2) ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน เพื่อสนองความต้องการของชุมชน

3) ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อจัดและแก้ไข ปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน

- 4) ร่วมการตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้มีประโยชน์ต่อส่วนร่วม
- 5) ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
- 6) ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
- 7) ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงาน โครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย
- 8) ร่วมควบคุมติดตาม ประเมินผล และบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้

โดยเอกชนและรัฐบาลให้ใช้ประโยชน์ได้ต่อไป

ส่วน สุทธิ ศรสุวรรณค์ (อ้างใน สมชัย ศิริสมบัติ 2545:8) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วม 10 ประเด็น ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมประชุม
- 2) การมีส่วนร่วมออกเงิน
- 3) การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
- 4) การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
- 5) การมีส่วนร่วมสัมภาษณ์
- 6) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
- 7) การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
- 8) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ประกอบการ
- 9) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงาน
- 10) การมีส่วนร่วมออกวัสดุอุปกรณ์

สำหรับ เบญจมาศ อยู่ประเสริฐ (2544:294) ได้กล่าวถึง ลักษณะและการจำแนก ประเภทของการมีส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการวางแผนการพัฒนา ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของแผน เพื่อค้นหาปัญหาและความต้องการของตัวเองและชุมชน แล้วนำไปกำหนดเป็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายของการพัฒนา
- 2) การมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง
- 3) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการปฏิบัติงาน เป็นการมีส่วนร่วมของบุคคลเป้าหมายในการจัดทำแผนปฏิบัติงาน

- 4) การมีส่วนร่วมในการยอมรับแผนการปฏิบัติงาน
- 5) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผน
- 6) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

นอกจากนั้น ปราลพ ศรีม่วงพันธ์ (2545 : 14-15) ได้สรุปลักษณะการมีส่วนร่วม ดังนี้

- 1) การมีส่วนร่วมในการเสนอความคิด การค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
- 2) การมีส่วนร่วมในการจัดการ โครงการหรือวางแผนกิจกรรม
- 3) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามโครงการหรือร่วมเสียสละทุนทรัพย์และแรงงาน
- 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

จากลักษณะการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยพอสรุปลักษณะการมีส่วนร่วมว่ามีหลายลักษณะ ทั้งนี้มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์การดำเนินงานร่วมกัน

1.4 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

สำหรับขั้นตอนการมีส่วนร่วม ได้มีผู้สรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วมไว้คล้ายคลึงกัน ดังนี้ โคเฮนและอัทซอพ (อ้างใน เกษตรฉัตร รัตนศรี 2544 : 13) ได้แบ่งขั้นตอนของการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ระดับ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ ริเริ่ม ตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ
- 2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากรและการประสานผลความร่วมมือ
- 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางด้านสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล
- 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ส่วน เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2527 : 55) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน 4 ขั้นตอน คือ

- 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหาของชาวชนบท
- 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม
- 3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติ
- 4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

สำหรับ อคิน รพีพัฒน์ (2527 : 100-101) ได้แบ่งขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชน 4 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) การค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนแนวทางแก้ไข
- 2) การตัดสินใจเลือกแนวทางและวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา
- 3) การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน
- 4) การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

จากแนวคิดเรื่องขั้นตอนการมีส่วนร่วมของประชาชน ผู้วิจัยพอสรุปขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่สำคัญ 5 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการร่วมคิด การร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติการ รับผลประโยชน์ และขั้นตอนการประเมินผล

1.5 ระดับการมีส่วนร่วม

ไพโรจน์ สุขสัมฤทธิ์ (อ้างใน เกษตรฉัตร รัตนศรี 2544 : 14) แบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน 7 ระดับ ดังนี้

1) ระดับ 1 ไม่มีส่วนร่วมเลย เป็นลักษณะที่หน่วยงานของทางรัฐเข้าไปดำเนินการให้ประชาชนทั้งหมดหรือบางครั้งบังคับให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยไม่มีทางเลือกเลยได้ เพราะประชาชนเกรงว่าจะมีความผิด รวมทั้งเกรงว่าสูญเสียประโยชน์บางประการ เช่น การถูกปรับถูกเพ่งเล็งจากทางราชการแต่ถ้าหลีกเลี่ยงไม่ได้ประชาชนก็จะไม่เข้ามามีส่วนร่วม

2) ระดับ 2 มีส่วนร่วมน้อยมาก ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเพราะมีสิ่งล่อใจหรือผลประโยชน์บางประการที่จะได้รับ เช่น ได้รับเงินตอบแทนจากการใช้แรงงาน การได้ชื่อเสียง ฯลฯ แต่ประชาชนไม่มีความเลื่อมใสและศรัทธาต่อกิจกรรมนั้น และหากประชาชนเห็นว่าตนเองไม่ได้รับประโยชน์เพียงพอก็จะไม่เข้ามามีส่วนร่วม

3) ระดับ 3 มีส่วนร่วมน้อย ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเพราะถูกชักจูงโดยการโฆษณาประชาสัมพันธ์ในรูปแบบต่าง ๆ ที่มุ่งเน้นถึงผลดี และผลประโยชน์ที่ได้รับ ซึ่งไม่ได้คำนึงถึงความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นและประชาชนไม่ได้มีส่วนเสนอความคิดเห็นใด ๆ และหากได้รับประโยชน์ก็อาจให้ความร่วมมือต่อไป

4) ระดับ 4 มีส่วนร่วมปานกลาง ทางราชการได้สอบถามประชาชนเพื่อให้ทราบถึงความต้องการของท้องถิ่น และสภาพข้อเท็จจริงที่เป็นอยู่ แล้วทางราชการจะนำข้อมูลที่ได้เหล่านั้นไปทำการกำหนดแผนเพื่อให้ประชาชนปฏิบัติตาม ซึ่งแผนงานที่กำหนดขึ้นนี้บางครั้งอาจไม่ตรงตามความประสงค์ของประชาชนได้

5) ระดับ 5 มีส่วนร่วมค่อนข้างสูง ทางราชการจะมีการยอมรับให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมค่อนข้างสูง โดยเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นต่าง ๆ รวมทั้งแนวทางแก้ไขปัญหา และความประสงค์ของประชาชน แต่การตัดสินใจในแผนงานจริง ๆ ยังขึ้นอยู่กับอำนาจและหน้าที่ของทางราชการ

6) ระดับ 6 มีส่วนร่วมสูง ทางราชการเปิดโอกาสอย่างมาก ให้ประชาชนแสดงข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกิจกรรม ที่มีส่วนร่วมจากประชาชนโดยใกล้ชิด การดำเนินการขึ้นอยู่กับมติตัดสินใจ ของประชาชนเองว่าจะแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างไร

7) ระดับ 7 มีส่วนร่วมในอุดมคติ ประชาชนในท้องถิ่นจะร่วมมือดำเนินการด้วยตนเองตลอด นับตั้งแต่เริ่มต้นจนกระทั่งสิ้นสุดการดำเนินงาน เป็นการอาศัยความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นเอง จึงได้รับความร่วมมือจากประชาชนเป็นอย่างดี ทางราชการอาจจะเข้ามามีส่วนร่วมบ้างในแง่ของการช่วยเหลือ หรือสนับสนุนสิ่งที่เกินความสามารถของประชาชนเท่านั้น

จากความหมาย แนวคิด ลักษณะการ ขั้นตอนและระดับการมีส่วนร่วม ที่ได้ศึกษามาทั้งหมด ผู้วิจัยสามารถนำมาเป็นแนวทางการศึกษาถึงขั้นตอนการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ซึ่งได้แบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) ร่วมศึกษาศักยภาพและข้อมูลของชุมชน
- 2) ร่วมวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน
- 3) ร่วมประเมินศักยภาพตามความต้องการของชุมชน
- 4) ร่วมจัดทำเวทีชุมชน
- 5) ร่วมวิเคราะห์จัดทำแผนพัฒนาการเกษตร

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในการวิจัย

สนธยา พลศรี (2533 : 123) ได้สรุปความหมายของทฤษฎีว่าหมายถึง ชุดหรือข้อเสนอที่เกี่ยวข้องกันอย่างเป็นระบบ โดยทฤษฎีจะระบุถึงความสัมพันธ์ระหว่างข้อเสนอในระดับหนึ่ง ทั้งทฤษฎีและข้อเสนออื่นสามารถประเมินได้ในแง่ของความสามารถในการทดสอบขอบเขตความสามารถในการอธิบายหรือการพยากรณ์ โดยข้อเสนอที่ประกอบขึ้นเป็นทฤษฎีจะต้องมีเงื่อนไข ดังนี้

- 1) มีแนวความคิดกำหนดไว้อย่างชัดเจน
- 2) มีความสอดคล้องกัน
- 3) สามารถสรุปในเชิงนิรนัยเป็นกฎต่างๆ ไปได้
- 4) สามารถพิสูจน์หรือทดสอบว่าถูกต้องได้

2.1 ทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Participation Theory)

แดลเพอร์สัน และไบรท์เบงค์ (อ้างใน สุทัศน์ คำศรี 2538 : 23-24) ได้ระบุมาตรการวัดการมีส่วนร่วม 3 ประการ ดังนี้

- 1) การกระทำโดยแต่ละบุคคล ซึ่งไม่ใช่เป็นการกระทำโดยกลุ่มอาจจะทำให้การวิเคราะห์หรือได้ข้อสรุปที่ไม่ถูกต้อง เพราะการแสดงออกของแต่ละบุคคลในกระบวนการมีส่วนร่วม จะเห็นได้ถึงค่านิยม ความรับรู้ และพฤติกรรมของแต่ละบุคคล กล่าวคือ กริยาการมีส่วนร่วมที่แสดงต่อการกระทำเป็นผลโดยตรงของแต่ละบุคคล

2) ความหนาแน่นของการกระทำ ซึ่งแสดงออกโดยการร่วมกระทำที่บ่อยครั้ง ระยะเวลาของกิจกรรมที่ยาวนานหรือมีความผูกพันและมีแรงจูงใจในการกระทำ

3) คุณภาพของการเข้าร่วม ซึ่งดูจากผลและผลกระทบของการกระทำในเบื้องต้น เช่น ความรับผิดชอบ การตัดสินใจ การเปิดกว้างยอมรับความสามารถและความคิดเห็นมีการประเมินผล
 อารมณ์พันธ์ จันทรสว่าง (2525 : 13) ยังได้สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการต่าง ๆ ดังนี้

“การมีส่วนร่วมการประชุม การมีส่วนร่วมการสัมมนา การมีส่วนร่วมออกวัสดุ อุปกรณ์ การมีส่วนร่วมการเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภคและการมีส่วนร่วมเป็นผู้การเงิน”

นอกจากนั้น ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2526 : 25) ได้ชี้ให้เห็นลักษณะของการมีส่วนร่วมว่า

“การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนที่เข้ามาเป็นการเข้ามามีส่วนร่วมในแง่ของการร่วมกันขายแรงงาน สมทบวัสดุ สมทบเงิน ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมกันทำแต่การมีส่วนร่วมในปัจจุบันและอนาคตจะเป็นเมื่อการมีส่วนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมทำ และร่วมบำรุงรักษามากกว่าการร่วมสมทบในรูปแบบอื่น ๆ แม้ว่าจะมีลักษณะที่จะทำให้ร่วมแรง วัสดุ และเงิน”

ซึ่งทฤษฎีนี้สนับสนุนในเรื่องการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรซึ่งเป็นตัวแปรตาม

2.2 ทฤษฎีการกระทำทางสังคม (Theory of Social Action)

แมกซ์ เวเบอร์ (อ้างใน อนงค์รัตน์ เพชรสัมฤทธิ์ 2540 : 16) ได้ศึกษาเรื่องการกระทำของมนุษย์ (Haman Action) ให้คำจำกัดความการกระทำว่าเป็นพฤติกรรมของมนุษย์ที่เป็นทั้งแบบเปิดเผยและแบบลึกลับ ซึ่งบุคคลผู้กระทำจะเป็นผู้กำหนดให้มีความหมายเป็นส่วนตัวตามความคิดของ แมกซ์ เวเบอร์ ได้อธิบายถึงความเข้าใจในระบบความหมายนี้ว่าเกิดขึ้นได้ 2 ประการ คือ

1) ความหมายส่วนตัว หมายถึง การกระทำของบุคคลหนึ่งบุคคลใด ซึ่งสามารถเข้าใจได้จากการสังเกตโดยตรง

2) มีการเข้าใจสิ่งเร้า หมายถึง บุคคลสามารถแสดงความรู้สึกออกมาด้วยตัวเอง ในการให้เหตุผลซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของผู้กระทำ หรือถ้าการกระทำของบุคคลไม่มีเหตุผลแล้ว อาจจะเข้าใจส่วนประกอบแห่งอารมณ์ที่มีการกระทำเกิดขึ้น โดยอาศัยการเข้าไปมีส่วนร่วมที่มีความเห็นอกเห็นใจต่อมนุษย์ด้วยกัน ผู้สังเกตไม่จำเป็นต้องมีส่วนเห็นด้วยกับแนวทฤษฎีหรืออุดมมุ่งหมายขั้นสูงสุดหรือค่านิยมของผู้กระทำ แต่โดยสติปัญญาแล้วอาจเข้าใจสถานการณ์และพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องได้

อีกนัยหนึ่ง การกระทำบางอย่างเกิดขึ้นจากแรงกระตุ้น การเข้าใจแรงกระตุ้นสามารถอธิบายเวลาที่แท้จริงของการกระทำ เพราะว่าแรงกระตุ้นจะมีอยู่ในส่วนลึกของจิตใจผู้กระทำและสำหรับผู้สังเกตนั้น แรงกระตุ้นเป็นพื้นฐานที่เหมาะสมสำหรับการศึกษาพฤติกรรม

แมกซ์ กล่าวว่า การกระทำทางสังคม มี 4 ชั้น ดังนี้

1) การกระทำที่มีเหตุผล (Rational) เป็นการกระทำที่ใช้วิธีการอันเหมาะสมในอันที่จะบรรลุวัตถุประสงค์ที่เลือกไว้อย่างมีเหตุผล การกระทำดังกล่าวมุ่งไปในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

2) การกระทำเกี่ยวกับค่านิยม (Value) เป็นการกระทำที่เหมาะสมเช่นกัน เพื่อจะทำให้ค่านิยมสูงสุดในชีวิตมีความสมบูรณ์ การกระทำเช่นนี้มุ่งไปในด้านจริยธรรม ศาสนา และศีลธรรมอย่างอื่น เพื่อการดำรงไว้ซึ่งความเป็นระเบียบในชีวิตทางสังคม

3) การกระทำตามประเพณี (Traditional) เป็นการกระทำที่ไม่เปลี่ยนแปลง ควรยึดเอาแบบอย่างที่ทำกันมาตั้งแต่อดีตเป็นหลัก ในพฤติกรรมการกระทำตามประเพณี ไม่คำนึงถึงเหตุผล

4) การกระทำที่แฝงตัวด้วยความเสนาหา (Affective) การกระทำที่คำนึงถึงอารมณ์และความผูกพันทางจิตระหว่างผู้กระทำกับวัตถุที่เป็นจุดมุ่งหมายของการกระทำ การกระทำเช่นนี้ไม่ต้องคำนึงถึงเหตุผลอย่างอื่นใดทั้งสิ้น นอกจากเรื่องส่วนตัว

ดังนั้น การที่เกษตรกรจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร จึงถือว่าการกระทำทางสังคมอย่างหนึ่งอาจจะเป็นการกระทำที่เกิดจากเหตุผล ค่านิยม ประเพณี หรือเกิดจากจิตที่ต้องการเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งก็ได้ ทั้งนี้ก็เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ของตนและของกลุ่มตน เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของชุมชน

เพอร์สันและซิลล์ (อ้างใน อนงศ์รัตน์ เพชรสัมฤทธิ์ 2540:16) ได้สร้างทฤษฎีการกระทำทางสังคมโดยอธิบายว่าการกระทำของมนุษย์ (Action of Human) ในลักษณะที่สามารถนำไปปรับใช้ทางสังคมทั่วไป (A general Theory of Action) กล่าวคือ การกระทำใด ๆ ของมนุษย์ขึ้นอยู่กับสิ่งต่อไปนี้

- 1) บุคลิกภาพของแต่ละบุคคล (Personality)
- 2) ระบบสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ (Social System)
- 3) วัฒนธรรม (Culture) ในสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิกอยู่ วัฒนธรรมจะเป็นตัวกำหนดเกี่ยวกับความคิดหรือความเชื่อ ความสนใจและระบบค่านิยมของบุคคล

จากทฤษฎีดังกล่าวสรุปได้ว่าการเราให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมเมื่อกระทำ ในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งในชุมชน ในรูปแบบของการมีส่วนร่วมโดยความสมัครใจนั้น จะต้องทำความเข้าใจถึงวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณี ทักษะคติของเกษตรกรให้ดีเสียก่อน เพื่อจะได้สามารถกำหนดสิ่งที่จะมาเราได้อย่างเหมาะสมกับการจัดการหรือกิจกรรมเพื่อการพัฒนาต่าง ๆ

2.3 ทฤษฎีจิตวิทยาสังคม (Theory or Social Psychology)

มาสโลว์ และอับบราฮัม (อ้างใน อนงกรณ์ เพชรสัมฤทธิ์ 2540:18) ได้ค้นคว้าเกี่ยวกับแรงจูงใจ (Motivation) ของการกระทำของมนุษย์ไว้หลายประการ และได้อธิบายถึงพฤติกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวกับความต้องการพื้นฐานที่เกิดขึ้นจากความพึงพอใจความต้องการเหล่านั้นถูกจำกัดลำดับขั้นของความต้องการจากน้อยไปหามากเมื่อความต้องการใดเกิดขึ้นแล้วไม่ได้รับการบำบัดเพียงพอ ความต้องการเหล่านั้นก็ยังคงอยู่ จนกระทั่งกลายเป็นแรงผลักดันให้บุคคลมีพฤติกรรมโน้มเอียงไปในทางที่จะบำบัดความต้องการเหล่านั้นอยู่เสมอ

มาสโลว์ ได้อธิบายว่า ความต้องการพื้นฐานที่ทำให้คนเราแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ มีอยู่ 5 ประการด้วยกัน และแยกออกเป็นระดับต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1) ความต้องการด้านร่างกาย (Physiological Needs) เป็นความต้องการ ขั้นพื้นฐานของมนุษย์ ได้แก่ ความต้องการในเรื่อง อาหาร น้ำ เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค และความต้องการทางเพศ เป็นต้น

2) ความต้องการความปลอดภัย (Safety Needs) ได้แก่ ความต้องการที่จะอยู่อย่างปลอดภัยจากการถูกทำร้ายร่างกายหรือถูกขโมยทรัพย์สินหรือความมั่นคงในการทำงาน และการมีชีวิตอยู่อย่างมั่นคงในสังคม

3) ความต้องการทางด้านสังคม (Social Needs) ได้แก่ ความต้องการความรัก ความต้องการที่จะให้สังคมยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม

4) ความต้องการจะมีเกียรติชื่อเสียง (Self Esteem Needs) ได้แก่ ความภาคภูมิใจ ความต้องการดีเด่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่จะให้ได้รับการยกย่องจากบุคคลอื่น ความต้องการด้านนี้เป็นความต้องการระดับสูงที่เกี่ยวกับความมั่นใจตนเองในเรื่องของความรู้ ความสามารถ และความสำคัญของบุคคล

5) ความต้องการประสบความสำเร็จ (Self actualization needs) ได้แก่ ความต้องการแสดงความสามารถของตนเองให้ประจักษ์ต่อผู้อื่น

แรงจูงใจนั้นจะเป็นพลังผลักดันภายในที่จะชักจูงให้บุคคลได้แสดงพฤติกรรมออกมาเพื่อสนองความต้องการของตนและแรงจูงใจนี้จะเป็นตัวนำพฤติกรรมของตนไปสู่เป้าหมายเฉพาะในสถานการณ์หนึ่งสถานการณ์ใด

จากแนวคิดทฤษฎีแรงจูงใจนี้ พิจารณาได้ว่ากรณีที่เกษตรกรจะตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรหรือไม่นั้น จะเกี่ยวข้องกับปัจจัยผลักดันหลายด้านด้วยกันและผลเพียงปัจจัยเดียวก็อาจจะทำให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรได้เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นการได้ผลตอบแทนที่น่าพอใจเช่นการได้รับการแก้ปัญหาจาก โครงการภาครัฐ งบประมาณ

การยอมรับจากสังคม การได้ใช้ความสามารถ ความสามัคคี ความเสียสละที่มีอยู่ในตัวบุคคล ชุมชน ให้ปรากฏหรือแม้แต่ได้เปลี่ยนแนวคิดดั้งเดิมที่รอคอยให้ทางราชการหรือผู้อื่นมาช่วยเหลือได้ลดลง มีความมั่นใจในตัวเองมากขึ้น ซึ่งนั่นอาจหมายถึงการนำไปสู่การตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตัว เกษตรกรเองและชุมชนเพื่อการแก้ไขปัญหาให้ตนเอง ชุมชนตลอดจนพัฒนาให้ก้าวหน้าต่อไป

2.4 ทฤษฎีการติดต่อสื่อสาร (Theory of Communication)

โรเจอร์ (อ้างใน อนงกรณ์ เพชรสัมฤทธิ์ 2540 : 16) ได้ระบุถึงความสัมพันธ์ระหว่างการรับของใหม่ กับกระบวนการติดต่อสื่อสารไว้ว่า การที่บุคคลจะมีการรับของใหม่นั้น ขึ้นอยู่กับกระบวนการติดต่อสื่อสาร ซึ่งได้แก่ ช่องทางการสื่อสารและปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะส่วนตัว ดังนี้

1) ปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะส่วนตัว ได้แก่ อายุของบุคคล สถานภาพทางสังคมฐานะทางเศรษฐกิจ ซึ่งรวมถึงรายได้ ขนาดที่ดิน การถือครองที่ดิน และความสามารถเฉพาะอย่างรวมไปถึงระดับการศึกษาด้วย

2) ช่องทางการสื่อสาร ความรู้หรือกระบวนการติดต่อสื่อสาร ประกอบไปด้วยผู้ส่งสารหรือแหล่งกำเนิดสาร สารช่องทางการสื่อสารและผู้รับสาร

ส่วนช่องทางการสื่อสาร ซึ่งเป็นวิธีการที่ผู้ส่งสารส่งไปยังผู้รับสาร สามารถแยกได้เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

1) ช่องทางสื่อสารมวลชน (Mass Media Channel) เป็นวิถีทางในการถ่ายทอดข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสื่อมวลชน เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร หรือสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ เช่น ภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น

2) ช่องทางสื่อสารระหว่างบุคคล (Interperson Channel) เป็นการติดต่อระหว่างบุคคล เพื่อถ่ายทอดข่าวสารระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร

โรเจอร์ ยังได้กล่าวอีกว่า สื่อมวลชนมีความสำคัญในการเพิ่มความรู้ การแพร่กระจายข่าวสาร รวมทั้งสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลได้และสื่อบุคคลมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลได้มากกว่า

จึงอาจสรุปได้ว่ากระบวนการติดต่อสื่อสารมีอิทธิพลต่อการเพิ่มความรู้ ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนทัศนคติของบุคคลได้ ย่อมส่งผลให้มีความรู้ความเข้าใจเพิ่มขึ้น สร้างความตระหนักให้แก่บุคคลมากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนมากขึ้นตามไปด้วย

จากแนวคิดทฤษฎีที่กล่าวมานี้ จะเห็นว่าความแตกต่างในระหว่างตัวบุคคลของเกษตรกรที่มีความหลากหลาย ต้องใช้ความพยายามติดต่อสื่อสารในรูปแบบต่าง ๆ วิธีการต่าง ๆ เพื่อนำมาซึ่งความเข้าใจที่ตรงกันในการนำมาหลอมรวมเป็นแนวทางในการนำมาพัฒนาตนเองและชุมชน ซึ่งเป็นเป้าหมายเดิมของเกษตรกรต่อไป

3. แผนพัฒนาการเกษตร

ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับความหมาย วัตถุประสงค์ ขั้นตอนการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร และการสรุปแผนพัฒนาการเกษตร (สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา 2545) ดังนี้

3.1 ความหมายของแผนพัฒนาการเกษตร หมายถึง แนวทางและแผนงาน โครงการในการดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตร ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ซึ่งได้มาจากการทำงานร่วมกันของเจ้าหน้าที่และการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในตำบล ในการประมวลวิเคราะห์และสังเคราะห์แผนของชุมชนที่ได้จัดทำขึ้นมาจนได้เป็นวิสัยทัศน์และภาพฝัน เป็นแนวทางร่วมกันในการแก้ปัญหาและพัฒนาอาชีพและทรัพยากรการเกษตรในตำบล

3.2 วัตถุประสงค์การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตร

1) เพื่อนำแผนงานโครงการที่ได้เสนอของงบประมาณสนับสนุนในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอาชีพด้านการเกษตร

2) เพื่อลดความซ้ำซ้อนของแผนงานโครงการที่กำหนดไว้ในแผนชุมชน

3) เพื่อบูรณาการ การทำงานของหน่วยงานภาครัฐในการแก้ไขปัญหาของชุมชน

3.3 ขั้นตอนการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาศักยภาพและข้อมูลพื้นฐานของชุมชน

1) ศึกษาและเตรียมข้อมูลของชุมชน โดยการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชนร่วมกัน ทั้งด้านกายภาพ ด้านชีวภาพ ด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม

2) ลักษณะข้อมูลพื้นฐานของตำบล รายละเอียดของแผนที่ตำบลและข้อมูลที่ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เพื่อให้เข้าใจถึงศักยภาพและข้อมูลของชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์สภาพปัญหาของชุมชน

โดยจำแนกและจัดกลุ่มปัญหา ความคาดหวังของชุมชนโดยแยกหมวดหมู่ของปัญหาที่ดำเนินได้ตามความเหมาะสม โดยแยกเป็นกลุ่มปัญหาด้านการผลิต ปัญหาด้านทรัพยากร ปัญหาด้านสังคม

ขั้นตอนที่ 3 ประเมินศักยภาพปัญหาตามความต้องการของชุมชน

โดยชุมชนร่วมกันประเมินข้อดีของชุมชน ความคาดหวังของชุมชนที่เหมือนกันหรือคล้ายกันรวมเป็นประเด็นเดียวกัน เพื่อให้ได้ภาพรวมของตำบลและหมู่บ้านในลักษณะเดียวกัน

ขั้นตอนที่ 4 จัดเวทีชุมชนเลือกทางเลือก

1) ประมวลและกำหนดภาพฝัน ปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน โดยให้วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน สิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการไปสู่ภาพฝันของตำบลแล้วจัดกลุ่มปัญหาออกมา จัดลำดับความสำคัญ เช่น สำคัญเร่งด่วน สำคัญไม่เร่งด่วน ไม่สำคัญมากนัก และไม่เร่งด่วน

2) กำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาของตำบลโดยพิจารณาคัดเลือกแนวทางในการแก้ไขปัญหาและแผนงานโครงการโดยพิจารณาถึง ประโยชน์ที่ได้รับความเสี่ยง ความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ

ขั้นตอนที่ 5 วิเคราะห์แผนพัฒนาการเกษตร

โดยกำหนดแผนงาน/โครงการที่สอดคล้องกับการแก้ไขปัญหาและความคาดหวังของตำบลนำข้อมูลที่มีอยู่มากำหนดเป็นชื่อโครงการ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย วิธีการดำเนินงาน งบประมาณ สถานที่ดำเนินการ ปริมาณงานและช่วงเวลาดำเนินการ ให้ชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ นำเสนอ ร่วมกันปรับปรุงแก้ไขให้ได้แผนพัฒนาการเกษตรใน 3 ด้าน คือ

- 1) แผนถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาคุณภาพสินค้าและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้
- 2) แผนธุรกิจชุมชนด้านการเกษตรเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์หลักของตำบล
- 3) แผนปรับปรุงฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

3.4 การสรุปแผนพัฒนาการเกษตร

เพื่อประมวลผลการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลทั้งหมดเป็นรูปเล่ม โดยมี 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานของตำบล

สรุปการดำเนินงานในขั้นตอนที่ 1 ด้านศักยภาพและข้อมูลพื้นฐานของตำบล

ส่วนที่ 2 สภาพปัญหาและภาพฝันของแต่ละชุมชน

สรุปการดำเนินงานในขั้นตอนที่ 2 และที่ 3 ด้านประมวลสภาพปัญหาและภาพฝันของแต่ละชุมชน รวมกันเป็นภาพฝันของตำบล

ส่วนที่ 3 แนวทางการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาการเกษตรของตำบล

สรุปแนวทางการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาการเกษตรของตำบลในลักษณะแผนงานโครงการที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความคาดหวังของชุมชน

ส่วนที่ 4 สรุปแผนงาน/โครงการ

สรุปแผนงาน/โครงการ จากการวิเคราะห์ของชุมชนจัดลำดับความสำคัญและความเหมาะสมกับชุมชน

จะเห็นได้ว่าการจัดทำ แผนพัฒนาการเกษตรนั้นต้องเกิดขึ้นจากการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐและการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในชุมชนในการศึกษาศักยภาพข้อมูลชุมชน การวิเคราะห์ปัญหา ความคาดหวัง หาแนวทางในการพัฒนา และเลือกทางเลือกที่เหมาะสมกับชุมชน ทั้งด้านถ่ายทอดเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาคุณภาพสินค้าและส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ ด้านธุรกิจชุมชน การเกษตรเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์หลักของตำบล และด้านปรับปรุงฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

4. ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมา หลักการดำเนินงาน องค์ประกอบ กระบวนการดำเนินงาน คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการและบทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต่อการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ดังนี้

4.1 ความเป็นมา

เมื่อปี พ.ศ. 2542 กรมส่งเสริมการเกษตรได้รับมอบหมายให้ดำเนินการจัดตั้ง “ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร” ทุกตำบลทั่วประเทศ และเมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2543 กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เสนอโครงการจัดตั้ง “ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรชุมชน” ต่อคณะรัฐมนตรี และได้รับการอนุมัติเพื่อให้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นศูนย์กลางในการให้บริการมีแนวทางการทำงานแบบบูรณาการของเจ้าหน้าที่ ซึ่งได้รับการปรับเปลี่ยนบทบาทของการทำงานเป็นการให้การสนับสนุนและให้คำปรึกษาโดยชุมชนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองอย่างยั่งยืน ทั้งนี้การดำเนินงานอยู่ภายใต้โครงการเพิ่มศักยภาพการผลิตของชุมชนซึ่งเป็นไปตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 ที่กำหนดให้มีการกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ท้องถิ่นและให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนาด้วยตนเอง โดยมีวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล คือ (1) เพื่อปรับเปลี่ยนกระบวนการในการพัฒนาการเกษตรที่ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถาบันเกษตรกร และชุมชนมีโอกาสและมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืนด้วยตนเอง และสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนในลักษณะบูรณาการ (2) ปรับเปลี่ยนกระบวนการทำงานของส่วนราชการในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ในระดับท้องถิ่นเป็นลักษณะบูรณาการให้เกิดบริการเกษตรกรที่จุดเดียว (One stop service) โดยผ่านศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (3) เพิ่มศักยภาพของชุมชนในการวางแผนและพัฒนาตนเอง ในด้านการพัฒนาการเกษตร เสนอแนะให้มีการใช้ประโยชน์งบประมาณจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาการเกษตรรวมทั้งส่งเสริมการออมและระดมทุนของชุมชนเพื่อการลงทุนทางธุรกิจ

4.2 หลักการดำเนินงาน

กรมส่งเสริมการเกษตร (2542) ได้กำหนดหลักการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ไว้ดังนี้

1) มุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาศักยภาพด้านต่าง ๆ ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเกษตร ในการเพิ่มศักยภาพการผลิตของชุมชน ได้แก่ โครงสร้างพื้นฐานของชุมชน ด้านสังคม และเศรษฐกิจ และด้านการบริการจัดการในสังคม

2) เป็นการเพิ่มศักยภาพของเกษตรกรในด้านการเกษตรให้มีความพร้อมในการรองรับ การพัฒนาที่จะเกิดขึ้นตามหลักการนโยบายเศรษฐกิจและมาตรการที่เกี่ยวข้องกับการปรับโครงสร้าง การเกษตรของรัฐบาล ดังนี้ (1) การดำเนินงานเป็นไปตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐที่บัญญัติภายใต้ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 78 ที่รัฐจะต้องกระจายอำนาจให้ท้องถิ่น พึ่งตนเอง มาตรา 79 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ และมาตรา 84 รัฐจะต้องส่งเสริมการรวมตัวของเกษตรกร เพื่อวางแผน ทางการเกษตรและรักษาผลประโยชน์ร่วมกันของเกษตรกร (2) สอดคล้องกับแผนการกระจายอำนาจ ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และปรับเปลี่ยนบทบาทของราชการส่วนบริหารส่วนกลาง ส่วน ภูมิภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของเกษตรกร ในท้องถิ่นให้เกษตรกรในท้องถิ่นมีรายได้และคุณภาพชีวิตที่ดี รวมทั้งให้ความสำคัญในกระบวนการ ที่เกษตรกรสามารถตัดสินใจในการผลิตการเกษตรด้วยตนเอง กำกับดูแล และสนับสนุนการดำเนิน กิจกรรมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (3) เกิดความร่วมมือระหว่างองค์กรเกษตรกร สถาบันเกษตรกร เพื่อให้การพัฒนาการเกษตรเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (4) สอดคล้องและเป็นไปตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 21 พฤศจิกายน 2543 ที่จัดตั้งให้มีศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นศูนย์กลางในการให้บริการ โดยพิจารณาจัดตั้งในพื้นที่ที่เหมาะสมและจำเป็น ทั้งนี้ให้คำนึงถึงอาชีพ หลักของเกษตรกรแต่ละพื้นที่ (กรมส่งเสริมการเกษตร : 2545)

ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล นับได้ว่าเป็นระบบส่งเสริม การเกษตรระบบใหม่ สืบเนื่องมาจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (กรมส่งเสริม การเกษตร 2540) รัฐบาลเน้นการพัฒนาดคน ซึ่งหมายถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสมรรถนะของ คนไทยให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่เพิ่มขีดความสามารถของชุมชน สังคม และของชาติในที่สุด นั้นคือเน้นให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2545) เน้นการพัฒนาชุมชน ฉะนั้นในการดำเนินงาน ส่งเสริมการเกษตรที่จะได้ผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมาย เมื่อปัจจัยสิ่งแวดล้อมและเงื่อนไขต่าง ๆ ในสังคม เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของสังคมประชาธิปไตย อาทิ ผู้คนต้องการอิสรภาพเสรีภาพ ต้องการ

เป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตและอนาคตของตนเอง ต้องการได้รับสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ดังนั้น กลยุทธ์ในการส่งเสริมการเกษตรจะต้องได้รับการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้สอดคล้องและเหมาะสมกับสภาพความต้องการ วิถีชีวิตและค่านิยมในสังคม (นิวัตน์ มาสุวรรณ 2541:14) ได้สรุป ดังนี้

1) ให้เกษตรกรเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการส่งเสริมการเกษตร ตามที่รัฐกำหนดให้เกษตรกรควรจะได้รับ การสนับสนุนให้มีบทบาทมากขึ้น นอกเหนือจากการเป็นผู้รับบริการส่งเสริมการเกษตร โดยเกษตรกรควรได้รับโอกาสให้เข้าร่วมในการจัดการส่งเสริมการเกษตร ซึ่งกิจกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่งที่เกษตรกรควรได้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น คือ การวางแผนส่งเสริมซึ่งเป็นการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบาย เป้าหมาย และวิธีการดำเนินงาน โดยเฉพาะการตัดสินใจในระดับชุมชน ทั้งนี้ เพื่อให้การจัดการส่งเสริมการเกษตรสอดคล้องกับความต้องการและสถานการณ์ของเกษตรกรให้มากที่สุด

2) เกษตรกรจะต้องได้รับอิสรภาพและเสรีภาพในการตัดสินใจ ไม่ว่าจะเป็นการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ การตัดสินใจยอมรับเทคโนโลยีหรือการตัดสินใจลงทุนซื้อปัจจัยการผลิตหรือการขายผลผลิตก็ตามเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ไม่ควรที่จะตัดสินใจแทนเกษตรกรหรือแม้แต่ชักจูงใจให้เกษตรกรตัดสินใจไปในทิศทางที่ตนต้องการหรือเห็นว่าดีงาม การกระทำดังกล่าวอาจขัดต่อหลักสิทธิมนุษยชนเป็นการลิดรอนเสรีภาพของเกษตรกรที่จะกำหนดชะตาชีวิตของตนเอง นอกจากนี้การชักจูงให้เกษตรกรตัดสินใจไปในทิศทางที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต้องการ อาจทำให้เกษตรกรตีความได้ว่าเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรหรือรัฐจะต้องรับผิดชอบทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจ

3) ให้ความสำคัญต่อจุดมุ่งหมายส่วนบุคคลของเกษตรกรมากขึ้น การดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรในขณะนี้ เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต้องให้ความสำคัญต่อจุดมุ่งหมายส่วนบุคคลของเกษตรกรมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันจุดมุ่งหมายของรัฐหรือของหน่วยงานก็ไม่ควรที่จะละเลย ในกรณีที่จุดมุ่งหมายส่วนบุคคลของเกษตรกร และจุดมุ่งหมายของหน่วยงานส่งเสริมการเกษตรแตกต่างกันภารกิจของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ก็คือจะต้องทำให้จุดมุ่งหมายของหน่วยงานส่งเสริมเป็นจุดมุ่งหมายส่วนบุคคลของเกษตรกรให้ได้ หากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเอาใจใส่และมุ่งมั่นเฉพาะจุดหมายของหน่วยงานส่งเสริมเพียงอย่างเดียวอาจทำให้การดำเนินงานส่งเสริมการเกษตรขัดต่อหลักการเสรีประชาธิปไตย

จากแนวคิดดังกล่าว ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลจะเป็นแนวทางหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรเข้ามาเป็นผู้จัดการการส่งเสริมการเกษตรในตำบลของตนเอง เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารศูนย์ฯ การวางแผนพัฒนาการเกษตรของตำบล การถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกร โดยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรต้องเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้ให้ข้อมูลเพื่อการตัดสินใจของเกษตรกรเป็นเพื่อนคู่คิดในการแก้ไขปัญหาเป็นเพื่อนร่วมเรียนรู้กับเกษตรกร เป็นผู้ให้บริการและประสานงาน

4.3 องค์ประกอบ

กรมส่งเสริมการเกษตร (2546) ระบุถึงองค์ประกอบของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีประกอบด้วย 4 ส่วน ดังนี้

1) ที่ทำการ จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นที่ทำการและเป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยใช้อาคารสถานที่ที่มีอยู่แล้วในชุมชน ปกติจะขอใช้สถานที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งจะเป็นที่รวบรวมนำเสนอและบริการข้อมูล ตลอดจนใช้เป็นที่ประชุม จัดเวทีชาวบ้าน ฝึกอบรมถ่ายทอดความรู้ ฯลฯ และมีข้อมูลที่เป็นนำเสนอไว้ที่ศูนย์ตามความจำเป็น เช่น ข้อมูลด้านแผนที่แสดงขอบเขตตำบล ข้อมูลพื้นฐานทางการเกษตรระดับตำบล ทะเบียนครัวเรือนเกษตรกร องค์กรเกษตรกร จุดสาธิตการเกษตร ข้อมูลด้านวิชาการเกษตร ตลอดจนแผนการดำเนินงานและกิจกรรมของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

2) คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ก่อนการปฏิรูประบบราชการ ปี 2545 คณะกรรมการศูนย์ฯ จะประกอบด้วยผู้แทนส่วนราชการจากกรมต่าง ๆ ในอำเภอตัวแทนของชุมชน ตัวแทนกลุ่มจากสาขาอาชีพต่าง ๆ ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล และตัวแทนหมู่บ้าน ความสำคัญของคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ คือ การร่วมกับเกษตรกรในชุมชน เพื่อจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล และบริหารจัดการทรัพยากรด้านการเกษตร งบประมาณและโครงการต่าง ๆ ผลการปฏิรูประบบราชการของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์การเกษตรทำให้มีการยุบหน่วยงานบางกรมในระดับอำเภอ คือ กรมประมง กรมปศุสัตว์ และกรมส่งเสริมสหกรณ์ เป็นผลทำให้ไม่มีเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานเหล่านี้ในระดับอำเภอ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงต้องปรับเปลี่ยนคณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรใหม่ โดยไม่มีเจ้าหน้าที่จากกรมอื่น ๆ มีเพียงเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรประจำตำบลทำหน้าที่ในตำแหน่ง เลขานุการศูนย์ฯ และเป็นผู้อำนวยการศูนย์ฯ เท่านั้น ที่เหลือจะเป็นผู้แทนจากชุมชนของตำบลนั้นๆ

3) แผนพัฒนาการเกษตรของตำบล ซึ่งเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการศึกษาศักยภาพ วิเคราะห์ปัญหาและประเมินความต้องการชุมชนให้ครอบคลุมทั้งด้านกายภาพ ด้านการเกษตร ด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้ทราบว่าการกิจกรรมหลักของตำบล การถ่ายทอดความรู้และลงทุนทางธุรกิจชุมชน

4) จุดถ่ายทอดเทคโนโลยีหรือจุดสาธิตการเกษตร ทั้งด้านพืช ประมง ปศุสัตว์ เกษตรผสมผสานและอื่น ๆ โดยพิจารณาคัดเลือกจากฟาร์มของเกษตรกรที่ดำเนินการจนประสบความสำเร็จในอาชีพ สามารถเป็นตัวอย่างในการเรียนรู้และนำไปปฏิบัติของเกษตรกรในตำบล เป็นสถานที่ที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้ทางการเกษตร โดยวิทยากรเกษตรกร ซึ่งเป็นเจ้าของจุดสาธิต ทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกรรายอื่น ๆ โดยมีบทบาทดังนี้ (1) ให้คำปรึกษาด้านการประกอบอาชีพการเกษตรในตำบล (2) เป็นผู้นำในการถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตร (3) ร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ในการถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตร

องค์ประกอบของศูนย์ ทั้ง 4 ส่วนเป็นสิ่งสำคัญที่จัดทำเพื่อให้การบริการแก่เกษตรกรในชุมชนที่สอดคล้องกันในแต่ละชุมชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการบริหารจัดการศูนย์ใช้อาคารในชุมชนเป็นแหล่งข้อมูล ใช้อาชีพเป็นแหล่งเรียนรู้และร่วมกันศึกษา วิเคราะห์ปัญหาของชุมชน เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาอาชีพทางการเกษตร

4.4 กระบวนการดำเนินงาน

กรมส่งเสริมการเกษตร (2545 : 6-9) ได้สรุปกระบวนการดำเนินงาน ดังนี้

1) การเตรียมความพร้อมของชุมชน เป็นการจัดเวทีชาวบ้าน การประชุมเพื่อสร้างความพร้อมและความเข้าใจแก่เกษตรกรในชุมชนถึงบทบาทสำคัญในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการเกษตรและชุมชนเกษตร ตั้งแต่การร่วมกันคิด ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา การกำหนดทิศทางพัฒนา และการวางแผนพัฒนาการเกษตรด้วยตนเอง ภายใต้ข้อจำกัด โอกาส และข้อมูลพื้นฐานของตำบลที่ได้จัดทำขึ้น ทั้งนี้ให้มีการตั้งตัวแทนของชุมชน โดยให้ชุมชนเลือกกรรมการเพื่อทำหน้าที่บริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

2) การจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของตำบล โดยการดำเนินการศึกษาศักยภาพและข้อมูลของชุมชน ศึกษาวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน ประเมินศักยภาพและความต้องการของชุมชน ในการพัฒนาการเกษตรร่วมกับชุมชน โดยให้ชุมชนแสดงศักยภาพในการพัฒนาและความต้องการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบล โดยมีการจัดเวทีชุมชนให้ครอบคลุมทุกด้านทั้งด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น จากนั้นจึงเสนอเป็นแนวทางการปรับปรุงพัฒนาเพื่อประมวลเป็นแผนพัฒนาการเกษตรของตำบล ซึ่งประกอบด้วย 3 แผนหลัก คือ (1) แผนการถ่ายทอดเทคโนโลยี โดยการถ่ายทอดความรู้สู่เกษตรกรตามความต้องการเรียนรู้ของชุมชน โดยใช้จุดสาธิตในด้านต่าง ๆ ที่อยู่ในตำบล (2) แผนการลงทุนทางธุรกิจ โดยการสนับสนุนการลงทุนให้แก่ชุมชนเพื่อสร้างอาชีพตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และ (3) แผนปรับปรุงฟื้นฟูทรัพยากร โดยให้การสนับสนุนกิจกรรมส่งเสริมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติที่ยั่งยืน ได้แก่ การพัฒนาแหล่งน้ำ การปลูกป่าชุมชน การอนุรักษ์ทรัพยากรดิน ฯลฯ

3) การปฏิบัติงานตามแผน เป็นการจัดระบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีตามความต้องการของชุมชนเป็นภารกิจหลักที่ศูนย์ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลต้องดำเนินการ ทั้งในลักษณะของการฝึกอบรมให้แก่สมาชิกกลุ่มความร่วมมือ กลุ่มเครือข่ายและกลุ่มอื่น ๆ หรือการสาธิตแสดงเทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องกับแนวทางเพิ่มศักยภาพในการพัฒนาภาคเกษตรของชุมชน

4) การจดทะเบียนและบริการ โดยการรับสมัครเกษตรกรเป็นสมาชิก ซึ่งสมาชิกจะมีหน้าที่ให้ข้อมูลด้านการเกษตรและข้อมูลในชุมชน โดยหน่วยงานของรัฐจะให้บริการพิเศษกับสมาชิก เช่น การให้บริการข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร เป็นอันดับแรก

5) จัดตั้งศูนย์บริการ เพื่อให้เกิดการบริการด้านต่าง ๆ แก่เกษตรกรในชุมชนเพื่อชุมชน เช่น การจัดให้บริการด้านเครื่องมือ อุปกรณ์การเกษตร รวมถึงการควบคุมคุณภาพสินค้าและการแปรรูปสินค้าอย่างง่าย

6) E-COMMERCE ได้แก่ การเชื่อมโยงข้อมูล และการค้าขายสินค้าของชุมชนแบบขายตรงโดยใช้ระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์หรือการค้าขายผ่านระบบคอมพิวเตอร์

กระบวนการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล เป็นกลไกหลักที่ทำให้การดำเนินงานของศูนย์ฯ ได้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดยมีแผนพัฒนาการเกษตรซึ่งเป็นการบูรณาการระหว่างหน่วยงานภาครัฐและความต้องการของชุมชนในการพัฒนาอาชีพทางการเกษตรโดยคำนึงถึงความสอดคล้องระหว่างศักยภาพด้านกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน

4.5 คณะกรรมการบริหารศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล

กรมส่งเสริมการเกษตร (2545 : 1-11) ได้กล่าวถึง นโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่เน้นการบริหารงานในรูปแบบการบูรณาการ โครงการ ดังนี้

1) ใช้กลไกของศูนย์ฯ ในการปฏิบัติงานทุกเรื่องภายใต้ระบบการทำงานผ่านศูนย์ฯ ซึ่งมีคณะกรรมการระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล ให้ความช่วยเหลือ

2) จัดทำข้อมูลแผนที่แบบจำลอง เพื่อความเชื่อมโยงของข้อมูล สภาพภูมิศาสตร์ และระบบการผลิตของชุมชน สำหรับใช้ในการประกอบการตัดสินใจการพัฒนาตนเองตามศักยภาพ และข้อจำกัดของตนเอง

3) จัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของตำบล ต้องการให้เกษตรกรร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนครอบคลุมทั้งกายภาพ การเกษตร สังคมและเศรษฐกิจ เพื่อประมวลเป็นแผนตำบล

4) การจัดทำปฏิทินและแผนปฏิบัติการทั้งในระดับศูนย์บริการอำเภอและจังหวัด ซึ่งเป็นแนวทางปฏิบัติการร่วมกันแบบบูรณาการของงานราชการที่เข้าไปสนับสนุนเกษตรกร โดยผ่านศูนย์ฯ

5) สร้างเครือข่ายในการถ่ายทอดความรู้ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถของเกษตรกรในการประกอบอาชีพ

คณะกรรมการบริหารศูนย์เป็นกลไกหลักในการทำงานของศูนย์ให้มีประสิทธิภาพ รวมถึงการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรในลักษณะการบูรณาการและมีส่วนร่วมของชุมชนก็จะเป็น ผู้ที่มีความรู้และวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน ได้ครอบคลุมทั้งกายภาพ สังคม และเศรษฐกิจ เพื่อประมวล เป็นแนวทางในการพัฒนาตำบล

4.6 บทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ

กรมส่งเสริมการเกษตร (2546 : 6-19) ได้ระบุบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ ดังนี้

1) ด้านการบริหารจัดการศูนย์ฯ ให้ปฏิบัติดังนี้ (1) จัดทำข้อตกลงร่วมกันเกี่ยวกับ แนวทางการบริหารจัดการศูนย์ฯ (2) จัดการประชุมคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ทุกเดือน (3) กระตุ้น ให้ผู้นำชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกันวางแผนด้านการเกษตรตามแผนพัฒนาตำบล ทั้งการแก้ไข ปัญหาการผลิต การส่งเสริมอาชีพและการตลาด โดยมีการพัฒนาแผนทุกปี (4) วางแผนการปฏิบัติงาน ของศูนย์ร่วมกับบุคคลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ (5) ประสานงานจัดหางบประมาณและบริหารจัดการ เงินทุนของศูนย์ฯ (6) สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ฯ อำนวยความสะดวกแก่ประชาชน ในพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรม เช่น จัดคนไว้บริการเกษตรกรกรในแต่ละวัน ดูแลสถานที่ตั้งศูนย์ฯ

2) ด้านการจัดกิจกรรมสนับสนุนช่วยเหลือเกษตรกร ให้ปฏิบัติดังนี้ (1) จัดทำข้อมูล ประจำตำบลกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมกับเจ้าหน้าที่วิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานด้านการเกษตรของตำบล พร้อมสรุปผลข้อมูลและบริการข้อมูลแก่เกษตรกรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (2) จัดการถ่ายทอดความรู้ โดยหาความต้องการด้านฝึกอบรม ฐาน ฝึกงาน หรือการแก้ไขปัญหาด้านการเกษตร คัดเลือกและพัฒนา จุดสาธิตและวิทยากรเกษตรกร จัดกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ เช่น ฝึกอบรม ฐาน แปลงสาธิต ฯลฯ (3) สนับสนุนการจัดทำวิสาหกิจชุมชน (ร่วมกันผลิต ร่วมกันจำหน่าย) (4) การเตือนภัยแจ้งข่าวเตือนภัย ให้แก่ชุมชนเฝ้าระวังและแจ้งข่าวให้สำนักงานเกษตรอำเภอในพื้นที่รับผิดชอบทราบเหตุผิดปกติ หรือ ภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช สัตว์และภัยเศรษฐกิจอื่น ๆ (5) รับรายงานต่าง ๆ เช่น ตรวจสอบความถูกต้องของผู้ประสบภัยสำรวจข้าวนาปีนาปรัง และข้อมูลการเกษตรอื่น ๆ (6) สนับสนุนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทั้งด้านกลุ่มผู้ผลิต กลุ่มแปรรูป เครือข่ายการตลาด หรือองค์กรในท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง

3) ด้านประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ทุกกิจกรรมของศูนย์ฯ ให้ประชาชน รับทราบ และเข้าร่วมกิจกรรม เช่น หอกระจายข่าว นิทรรศการ จัดกิจกรรม สื่อมวลชน ฯลฯ

4) ด้านการประสานงานกับหน่วยงานอื่น หน่วยงานที่ต้องประสานงานคือส่วนราชการ ในกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ เช่น ประมง ปศุสัตว์ พัฒนาที่ดิน กองทุน สงเคราะห์การทำสวนยาง ฯลฯ และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น อบต. เรื่องที่ประสาน คือ การจัดทำ กิจกรรม/โครงการพัฒนาการเกษตร การจัดทำกิจกรรมสนับสนุนการดำเนินงานศูนย์ฯ เช่น การอบรม ทางวิชาการ การสนับสนุนปัจจัยการผลิต การตลาด และการบริการข้อมูลข่าวสาร

5) ด้านการให้บริการด้านอื่น ๆ

4.7 บทบาทหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตร (2546 : 10-11) ได้ระบุให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีบทบาทในการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร 3 ด้าน ดังนี้

1) การถ่ายทอดเทคโนโลยีให้มีการปฏิบัติ 4 เรื่อง คือ (1) การจัดทำแผนการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล (2) ดำเนินการถ่ายทอดเทคโนโลยี (3) การรายงานผลที่เกิดขึ้นจากการถ่ายทอดเทคโนโลยี และ (4) จัดทำทะเบียนประวัติ โดยการรวบรวมข้อมูลรายละเอียดของเกษตรกรผู้ผ่านการถ่ายทอดเทคโนโลยีแต่ละเรื่องจัดแยกออกเป็นหมวดหมู่ตามสาขาอาชีพ รวมทั้งการรวบรวมข้อมูลของวิทยากรที่ถ่ายทอดความรู้ จัดแยกเป็นวิทยากร จากหน่วยราชการ และวิทยากรเกษตรกร

2) การจัดทำข้อมูลพื้นฐานการเกษตร แยกออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) ข้อมูลพื้นฐานประจำตำบล (2) ข้อมูลภาวะการผลิตพืช ประมง ปศุสัตว์ และ (3) ข้อมูลทะเบียนเกษตรกร ดำเนินการจัดทำทะเบียนเกษตรกรให้ครบทุกครัวเรือน รวมถึงการปรับปรุงแก้ไขข้อมูลต่าง ๆ ให้เป็นปัจจุบันและจัดทำเป็นเอกสารข้อมูลหลักของตำบล เพื่อประโยชน์ในการวางแผนพัฒนาการเกษตร รวมทั้งการปรับปรุงและตรวจสอบข้อมูลให้ถูกต้องและเป็นปัจจุบันไว้ที่ศูนย์

3) การพยากรณ์และการเตือนภัย แยกออกเป็น 2 ระบบ คือ (1) การพยากรณ์ เป็นการสำรวจข้อมูลตามแบบรายงานการคาดคะเนผลผลิตไม้ผล จำนวน 8 ชนิด ได้แก่ ลิ้นจี่ ลำไย กาแฟ เงาะ มังคุด ทุเรียน มะม่วง และมะนาว โดยการสำรวจและรายงาน 3 ช่วง คือ ช่วงติดดอก ช่วงติดผลอ่อน และช่วงให้ผลผลิตแล้วส่งให้อำเภอ และนำผลการคาดคะเนผลผลิตที่ได้รับจากจังหวัด อำเภอ แจ้งให้เกษตรกรทราบ (2) การเตือนภัยธรรมชาติ ภัยศัตรูพืช ภัยเศรษฐกิจ 4) จัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล ตามนโยบายของกรมส่งเสริมการเกษตร และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ลงสู่พื้นที่การเกษตรทั่วประเทศ รวมทั้งสิ้น 7,156 ตำบล ประกอบด้วย (กรมส่งเสริมการเกษตร 2545 : 5)

(1) ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลนำร่อง จำนวน 8 ตำบล ใน 8 จังหวัด คือ จังหวัดสกลนคร ร้อยเอ็ด น่าน พิษณุโลก อ่างทอง ราชบุรี ตรัง และสงขลา สำหรับเป็นตัวอย่างและแม่ข่ายในการเรียนรู้

(2) ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลหลัก จำนวน 99 ตำบล โดยคัดเลือกจากตำบลที่ผ่านการเตรียมความพร้อมจากโครงการเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาการเกษตรแบบยั่งยืน ตำบลในพื้นที่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) และตำบลอื่น ๆ ที่มีความพร้อม

(3) ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลขยาย จำนวน 769 ตำบล โดยคัดเลือกตำบลตัวอย่างในระดับอำเภอ อำเภอละ 1 ตำบล

(4) ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลเตรียมการ จำนวน 2,280 ตำบล

4.8 ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบล จังหวัดสงขลา

จังหวัดสงขลาได้ดำเนินงานตามนโยบายกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ให้ดำเนินโครงการเพิ่มศักยภาพชุมชนด้านการเกษตร ตั้งแต่ ปี 2542 ได้จัดตั้งศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลครบทุกตำบล จำนวน 125 ศูนย์ (สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา 2546) ได้แบ่งตำบลเป้าหมายตามศักยภาพพื้นที่ชุมชนเป็น 4 ประเภท คือ

1) ศูนย์นำร่องหรือศูนย์ระดับพัฒนาที่มีศักยภาพสมบูรณ์แบบเป็นศูนย์ที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นในตำบลที่มีความเหมาะสมต่อการเพิ่มศักยภาพด้านการเกษตร เกษตรกรมีความพร้อมที่จะดำเนินงานตามกระบวนการของศูนย์ฯ ที่กรมส่งเสริมการเกษตรกำหนด จำนวน 1 ศูนย์ฯ คือ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรตำบลพังยาง อำเภอระโนด เป็นศูนย์นำร่องระดับจังหวัด จำนวน 1 ศูนย์ฯ ได้แก่ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลคลองหอยโข่ง อำเภอคลองหอยโข่ง และเป็นศูนย์นำร่องระดับเขตอีกจำนวน 1 ศูนย์ฯ คือ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลทุ่งคำเสา อำเภอหาดใหญ่ เป็นศูนย์นำร่องระดับเขต

2) ศูนย์หลัก เป็นศูนย์ที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นตัวอย่างและเป็นแม่ข่ายในการเรียนรู้ระดับจังหวัด มีจำนวน 2 ศูนย์ฯ คือ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลสะพานไม้แก่น อำเภोजะนะ และศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระเสถินธุ์

3) ศูนย์ขยาย จัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นตัวอย่างและเป็นแม่ข่ายในการเรียนรู้ระดับอำเภอ จะมีอำเภอละ 1 ศูนย์ฯ ในอำเภอที่มีศูนย์นำร่องและศูนย์หลักไม่ต้องมีศูนย์ขยาย รวมจังหวัดสงขลา มีศูนย์ขยายจำนวน 13 ศูนย์ฯ 13 อำเภอ

4) ศูนย์เตรียมการ จัดตั้งครอบคลุมทุกตำบลที่มีพื้นที่การเกษตร รวมทุกอำเภอในจังหวัดสงขลา จำนวน 104 ศูนย์

4. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการจัดทำแผนพัฒนาการเกษตรของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบล พบว่ามีงานวิจัยที่คล้ายคลึงกันเท่าที่ประมวลได้ มีดังนี้

เฉลิมศักดิ์ บุญนำ (2543 : 189 – 190) ได้ทำวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของกลุ่มเกษตรกรสวนยางไม้เรียง ในการพัฒนาชุมชน ผลการวิจัยสรุปได้ว่า เพศชายมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากกว่าเพศหญิง สมาชิกมีอายุมากจะมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากกว่าสมาชิกที่มีอายุน้อย ระดับการศึกษาและรายได้ไม่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน สมาชิกที่เข้ามามีส่วนร่วมในกลุ่มสังคมจะมีส่วนร่วมมากกว่าผู้ที่ไม่เข้าร่วมในกลุ่มสังคม สมาชิกเข้ารับการศึกษาฝึกอบรมกับหน่วยงานต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนมากกว่าสมาชิกที่ไม่เข้าฝึกอบรม สมาชิกที่รับข้อมูลข่าวสารจากแหล่งข่าวต่าง ๆ สูง จะมีส่วนร่วมมากกว่าสมาชิกที่รับ ข้อมูลข่าวสารต่ำ

อานนท์ เปเหล้าคา (2535 : 63-64) ได้ทำวิจัยเรื่องการศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัด : กรณีศึกษาจังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยสรุปว่า ประชาชนมีการศึกษาดำกว่าระดับประถมศึกษาและระดับประถมศึกษา จำนวน 176 คน และการศึกษาสูงกว่าระดับประถมศึกษา จำนวน 58 คน คิดเป็นร้อยละ 25.20 และ 24.80 ตามลำดับ และพบว่าระดับการศึกษาไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาหมู่บ้าน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

แพทยา แก้วพวง (2533 : 46-47) ได้ทำวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านในการบริหารงานพัฒนาท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณี อำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง พบว่า กรรมการหมู่บ้านส่วนใหญ่เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม 5 กลุ่ม ร้อยละ 25.49 รองลงมาเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม 6 กลุ่ม ร้อยละ 20.83 และกรรมการหมู่บ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม 7 กลุ่ม มีจำนวนน้อยที่สุด ร้อยละ .049 พบว่า กรรมการหมู่บ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมมากมีส่วนร่วมในการบริหารพัฒนาท้องถิ่นมากกว่ากรรมการหมู่บ้านที่เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคมน้อย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

พงษ์ศักดิ์ ขวงสะอาด (2530 : 85) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาท้องถิ่น อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า สตรีส่วนใหญ่มีความเข้าใจงานกลุ่มสตรีในระดับปานกลาง ร้อยละ 63.50 สตรีที่มีความเข้าใจงานกลุ่มสตรีในระดับดีมาก ร้อยละ 34.50 และพบว่า ความเข้าใจงานกลุ่มสตรีเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มสตรีในการพัฒนาท้องถิ่น คือ ผู้ที่มีความเข้าใจงานกลุ่มสตรีมากจะเข้ามามีส่วนร่วมมากกว่าคือ ผู้ที่มีความเข้าใจงานกลุ่มสตรีน้อย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

วัชรภรณ์ เอี่ยมสะอาด (2538 : 81-82) ได้ทำการวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาท้องถิ่น อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม จากการวิจัย พบว่า สิ่งจูงใจ ให้สตรีเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มสตรีมากที่สุด คือ สตรีเห็นความสำคัญ พอใจ และสนใจงาน ในโครงการของกลุ่มสตรีอาสาพัฒนาว่าเป็นโครงการที่ช่วยแก้ปัญหา และพัฒนาหมู่บ้านได้ ร้อยละ 87.30 รองลงมา คือ สตรีต้องการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ร้อยละ 80.20 สตรีอยากให้หมู่บ้านเจริญมี น้อยที่สุด ร้อยละ 0.60 ผลที่ได้จากการทดสอบหาค่าความสัมพันธ์ พบว่า สิ่งจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วม กิจกรรมกลุ่มมีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาท้องถิ่น คือ การที่สตรี เห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มเป็นสิ่งจูงใจให้สตรีเข้ามามีส่วนร่วม ในการพัฒนาท้องถิ่นมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สุภาพ ศรีเมือง (2544 : 81) ได้ทำวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาตำบล ศึกษากรณีตำบล บ้านโพธิ์ อำเภอโพธิ์พิสัย จังหวัดหนองคาย ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม ของประชาชนในการเสนอปัญหาความต้องการของประชาชนในการเสนอความต้องการของประชาชน อยู่ในระดับปานกลาง การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลอยู่ในระดับมาก การมีส่วนร่วม ในการบริหารและดำเนินการมีน้อย มีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในระดับปานกลาง และส่วน ร่วมในการติดตามประเมินผล ระดับปานกลาง

สิริพงษ์ ศิริรักษ์ (2546 : 63 – 65) ในการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนใน การดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลนำร่อง กรณีศึกษาตำบล พังยาง อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยสรุปได้ว่า ประชาชนสมาชิกกลุ่มส่งเสริมอาชีพของ ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลนำร่อง กรณีศึกษาตำบลพังยาง อำเภอรอนดง จังหวัดสงขลา ที่เป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพมากกว่า 1 กลุ่ม การศึกษาสูงกว่าระดับการประถมศึกษา มี ส่วนร่วมในการดำเนินงานของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลโดยภาพรวม และด้านการมีส่วนร่วมการวางแผนหรือ โครงการแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความ เชื่อมั่น .05 กล่าวคือ สมาชิกกลุ่มส่งเสริมการเกษตรของศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ประจำตำบลนำร่อง กรณีศึกษาตำบลพังยาง อำเภอรอนดงจังหวัดสงขลา ที่เป็นสมาชิกกลุ่มอาชีพ มากกว่า 1 กลุ่ม อาชีพและสมาชิกกลุ่มส่งเสริมอาชีพการเกษตรที่มีการศึกษาสูงกว่าระดับการประถมศึกษา มีส่วนร่วมต่อการดำเนินงานศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลมากกว่าสมาชิก กลุ่มที่มีกลุ่มอาชีพน้อยกว่า 1 กลุ่ม และมีการศึกษาดำเนินการประถมศึกษาลงมา

ทอ่าน วุฒติกรรมรักษา (2526 : 109 – 110) ได้ศึกษาปัจจัยในทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการสร้างงานในชนบท เฉพาะกรณีโครงการที่ได้รับรางวัลดีเด่นของตำบลคุ้มพยอม ตำบลบ้านโป่ง จังหวัดราชบุรี ผลการศึกษาพบว่า การเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในขั้นดำเนินการมากที่สุด รองลงมาขั้นติดตามผลงาน ขั้นกำหนดความต้องการและการวางแผนงาน เพศชายเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนมากกว่าเพศหญิง ทั้งเพศชายและเพศหญิง เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากที่สุด แต่เข้าร่วมในการวางแผนน้อยที่สุด

สมคิด รัตนวงศ์ (2542 : 96) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของคณะกรรมการกลุ่มเกษตรกรภาคใต้ พบว่า กรรมการกลุ่มเกษตรกรในภาคใต้ที่สมาชิกครบครัน 5 คนขึ้นไปมีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากกว่าครบครันที่มีสมาชิกต่ำกว่า 5 คน แสดงว่าขนาดครบครันมีผลต่อการมีส่วนร่วม กรรมการกลุ่มเกษตรกรในภาคใต้ที่มีระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง 5 ปีขึ้นไป มีส่วนร่วมในการดำเนินงานมากกว่าคณะกรรมการกลุ่มที่ระยะเวลาการดำรงตำแหน่งต่ำกว่า 5 ปี

ผลการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องของนักวิชาการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของเกษตรกร ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในงานวิจัย แผนพัฒนาการเกษตร การดำเนินงานศูนย์บริการ และถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม สรุปได้ว่าปัจจัยเกี่ยวกับทางเพศ อายุ ระดับการศึกษา ตำแหน่งทางสังคม จำนวนสมาชิกในครัวเรือน การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ และการเป็นสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ จำนวนพื้นที่ถือครอง รายได้ เป็นปัจจัยพื้นฐานของเกษตรกรในการมีส่วนร่วม ขณะที่ความคาดหวังในผลประโยชน์ ความรู้ความเข้าใจในกิจกรรมวางแผน การรับรู้ข่าวสาร เป็นปัจจัยทางจิตวิทยาสังคมของเกษตรกรในการมีส่วนร่วม